

-296-

הרב יוסף גבריאל בקהופר המיחזור בהלכה

ראשי פרקים

- א. השחתה שיש בה תועלת
- ב. מה אסור - השחתת החפץ או השחתת שוויו?
- ג. השחתת חפצי הפקר
- ד. רק השחתה לחלוטין נאסרה
- ה. איסור השחתה הוא רק בחפץ במצבו הנוכחי
- ו. בל-תשחית בשב ואל תעשה
- ז. המיחזור
1. מעשה מצוה
2. עבירת לא תעשה

* * *

מטרת תהליך המיחזור הינה הפקת שימוש נוסף מחפץ שאין לנו בו עוד ענין. ממילא באמצעות המיחזור נמנעת השחתת החפץ. מבחינה הלכתית יש לדון א"כ: האם יש מצוה בפעולת המיחזור, והאם מי שאינו ממחזר עובר בבל תשחית. כמובן, תלויות שאלות אלו גם במידת הטירחו וההוצאות הנדרשות למיחזור.

א. השחתה שיש בה תועלת

סוגית בל תשחית כבר נדושה היטב. ¹ ראשיתה בפסוק בדברים כ,יט: "לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן". לפי הספרי שם חל איסור זה, לכאורה, גם כאשר ההשחתה נועדה לתועלת, "אף למשון ממנה אמת מים"; או אולי שולל הספרי השחתה שהיא בשב ואל תעשה, במניעת השקיה. המשחית עובר לפי הספרי גם בעשה ("כי ממנו תאכל") וגם בלא-תעשה ("זאותו לא תכרות"). אכן, כמשתמע מהמשך דברי הספרי, אם עץ הפרי שוה פחות מאילן סרק הנמצא בקירבת מקום למצור, רשאים לקוץ את עץ הפרי עבור צרכי המצור. להלכה, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה וקלקול, אבל אם הוא משחית על מנת לתקן - מותר, כגון שקוצץ אילן שלא יזיק לאילנות אחרים הטובים ממנו, או שצריך למקומו לבנות שם בנין (רמב"ם הל' מלכים ו,ח).

במס' שבת קכט,ב נמצאת הוה-אמינא שאדם שיכול להסתפק באכילת מאכל זול יותר, כדוגמת שעורים במקום חטים, ובכ"ז אוכל את המאכל היקר יותר, עובר בבל תשחית. לבסוף דוחה הגמ' הו"א זאת, כיון שבל תשחית דגופא עדיפא - ז"א, היות והמאכל היקר מבריא את האדם יותר, רשאי הוא לאכול את המאכל היקר יותר. בתורה-תמימה תמה על הרמב"ם שהשמיט דין בל תשחית דגופא, ועוד יותר תמה על השו"ע, שהשמיט דיני בל תשחית לגמרי.

-297-

כשהותרה השחתה, גם אז לא הותרה אלא במידה ובמשורה, ולכן נפסקה הלכה בב"ק צא,ב, שהמקרע את בגדיו על מתו יותר מדי, עובר בבל תשחית.

כבר הצבענו לעיל על כך, שאם יש צורך בהשחתה לשם דבר שתועלתו מרובה יותר, ההשחתה מותרת. לכאורה נתון הדבר במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן. בהוספותיו לסהמ"צ (מ"ע ו) כתב הרמב"ן, שהמצוות הקשורות בבל-תשחית (גם מצות העשה, וגם מצות הל"ת) נוהגות רק במצור בו לא נחוץ לצבא הישראלי מטעמים אסטרטגיים להשחית את עצי הפרי. אך במקרה שנחוץ לעשות כך, וכן בעת קרב, רשאים להשחית אף את עצי הפרי. בכך הוא משיג על הרמב"ם, אשר מדבריו משמע שאף להצר לאנשי העיר הנצורה ולהכאיב לבם בעת הצורך אסור. לשיטת הרמב"ן רק השחתה בחנם אסורה.

ה"ר יהודה גרשוני כתב בספרו משפט-המלוכה על הל' מלכים לרמב"ם ו,ח, שמדברי הספרי הנ"ל מוכח שבמלחמה שמטרתה להחריב את העיר לחלוטין רשאים להשחית את עצי הפרי, שהרי מבואר שם: "להלחם עליה לתפשה - ולא לשבותה". לפי זה ביאר את שציוה אלישע הנביא במלחמת מואב (מל"ב ג,יט) "והכיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור, וכל עץ טוב תפילו, וכל מעיני מים תסתמו" - ציווי זה לא היה מנוגד ללאו דבל תשחית, כיון שהיתה זו מלחמה שנועדה להשביט את המדינה לגמרי.

ברם במדרש תנחומא ר"פ פנחס מיושבת סתירת ציווי אלישע לאיסור התורה בכך שלגבי עמון ומואב ישנה גזירת הכתוב מיוחדת "לא תדרוש שלום וטובתם" (דברים כג,ז) - במלחמה נגד עמים אלה בלבד הותרה השחיתת עצי פרי.² מכאן שבמלחמה נגד אומות אחרות אין כלל היתר להשחית עצי פרי.

אם אכן כך היא דעתו של הרמב"ם, שבכל אופן - אף כשיש תועלת בדבר - השחיתה אסורה, ניתן לפרש שהולך הוא לשיטתו בהטעימו מדוע בגמ' שבת קה,ב השליכו כמה חכמים כלים או מאכלים כדי להראות את עצמם בפני בני ביתם ככועסים. הרמב"ם ביאר בסהמ"צ (ובעקבותיו החינוך מצוה תקל) שהיה זה דוקא בכלים או מאכלים שלא היו נשחיתים או נמאסים בזריקה זאת. מעין זה כתבו הסמ"ק סי' קעה והמהרש"א בחידושי-אגדות, שמדובר בכלים שמכבר היו שבורים (או מאכלים שמכבר נשחתו). אבל הסמ"ג והיראים (סי' רצז) כתבו שלמען יראו בני ביתו וכדי להביא לשלום בית רשאי אדם להשחית אף כלים שלמים, שבכה"ג שכרו מרובה על השחתתו.

ב. מה אסור - השחתת החפץ או השחתת שווי?

נראה שהמחלוקת היא במהות האיסור בל-תשחית: האם גדרו שבירת עצם החפץ שלא לצורך; או שמא גדרו גירעון שווי החפץ שלא לצורך. לשיטת הרמב"ם גדרו שבירת עצם החפץ, ולכן בכל מקרה שאין תועלת בעצם השחתת החפץ אסור להשחיתו, ואף אם ירויח ממון או כל תועלת אחרת, כגון חינוך בני ביתו ושלום בית בהשחתה זאת. רק כאשר החפץ כבר נשחת, שאז אין הוא נחשב כבר לחפץ, אז הותר להשחיתו. ברם הסמ"ג והיראים סבורים שגדרו גירעון שווי החפץ, ולכן כל תועלת, אפילו לא מעצם השחתת החפץ, מתירה את השחתתו.

ה"ר א וואלקין זצ"ל, בפירושו סביב-ליראיו על היראים, העיר שזאת היא המחלוקת

-298-

בגמ' שבת שם בין ר"י ור"ש, דתברו מאני שלימי, לבין ראב"י דתבר מאני תבירי. ונראה שהאמוראים המובאים בברכות לא,א, ששברו כוסות זכוכית יקרות בסעודות נישואי בניהם - ובתוס' שם ד"ה אייתי כתבו שזהו המקור למנהגנו - פסקו בכך כר"י וכר"ש בגמ' שבת.³ אולם אז צ"ע מדוע הרמב"ם לא פסק כר"י וכר"ש.

יתכן שבדין אבלות על חורבן ירושלים ובצורך לזכרה יש דין מיוחד. כך עולה מתוך דברי ערוך-השלחן אה"ע סוס"י סה, שכתב:

כתיב "תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכריכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", וזכרון הוא מעשה בפועל (עי' מגילה יח,א), לכן צריכין לעשות איזה דבר זכר לאבילות ירושלים... ויש מקומות שנהגו לשבר כוס אחר ז' ברכות... ואין בזה משום בל תשחית כיון שעושין זה מפני זכירת ירושלים. בכלל, לזכר החורבן יש מקום לעשיית דברים אחדים שאחרת היו אסורים משום בל תשחית. כך מתבארות אותן גזירות שנזכרו בגמ' בבא-בתרא ס,ב, שאלמלא שאין הציבור יכול לעמוד בהן היו נגזרות, אע"פ שיש בהן משום בל תשחית דגופא.

ג. השחתת חפצי הפקר

לפי הסברנו במחלוקת הראשונים, אם בל-תשחית הוא איסור השחתה של עצם החפץ או שווי, נראה לבאר את דברי הרא"ש בפירושו למס' מדות. במשנה שם (א,ב) מובא שאיש הר הבית שהיה מסתובב בלילות לבדוק אם הליום ששמרו את המקדש היו ערים היה רשאי לשרוף כסותו של בן לוי שמצאו ישן. ברא"ש ביאר שהיה רשאי לעשות כן, ולא אסרו שריפת הכסות משום בל תשחית, משום הפקר בי"ד הפקר, שהפקירו בי"ד את בעלות הלוי על כסותו. בשו"ת דבר-אברהם ח"א סי' טז בהג"ה נתקשה בזה: מחד גיסא, הרי גם בחפצי הפקר שייך איסור בל תשחית; ומאידך - כשם שכדי להטיל אימה על אנשי

ביתו רשאי היה אדם לשבור כלי, הוא הדין כדי להטיל אימה על שומרי המקדש.

לדברינו לעיל אפשר ליישב, דאי משום הטלת אימה, כבר הבאנו בשם הרמב"ם שהמדובר הוא בכלים שהם כבר שבורים, ובנידון שומרי המקדש מדובר בבגדים שהם עדיין משתמשים בהם, ולכן לא הותר הדבר בשל הצורך בהטלת אימה. על כן הוצרך הרא"ש לתירוץ שבי"ד הפקירו את בגדיהם, ואם כן שוב אין לבגדים אלו שווי, וכל דבר שאין לו שווי לא עליו נאמר איסור בל-תשחית. לפי תירוץ זה בעיקר הדבר סובר הרא"ש כסמ"ג וכיראים, שאיסור בל-תשחית הוא בהשחתת שווי של החפץ, ולכן חפץ של הפקר מותר להשחיתו. בכל זאת אין הוא סבור כמותם, שכאשר יש תועלת הותר להשחית את החפץ, וזאת למרות שבדעתם ביארנו לעיל שהדבר הותר משום שלא עצם השחתת החפץ נאסרה אלא משום שהאיסור חל על השחתת השווי, וכשיש תועלת בהשחתה נפחת משווי של החפץ.

את קושייתו השניה של בעל דבר-אברהם אפשר היה עוד ליישב, שהצורך להטלת אימה בתוך ביתו שונה הוא מכל הצרכים האחרים. צורך זה הוא משום שלום בית, ורק משום גדול השלום הותרה ההשחתה, כשם שמשום השלום הותרו גם דברים אחרים (כגון אמירת שקר). דבר זה מבואר בדברי היראים גופא. הוא כתב:

ואם משחית שום דבר להטיל אימה על ביתו ויהיה שלום בביתו מותר, **ששכר הטלת שלום מרובה מהשחתה...** ויזהיר אדם מלאו זה [דבל תשחית], שהרי

-299-

מצינו גדול העולם [דוד המלך ע"ה, בראש ס' מלכים] שנענש עליו, דכ' "ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו", ואמרו חכמים לפי שקרע כנף שאול (שמו"א כד) וביזה הבגדים ולא נהנה מהן. לכאורה צ"ע, הא שפיר נהנה דוד מכריתת בגדו של שאול, שהרי בכך איים על שאול? אלא על כרחק שההיתר הוא מיוחד להשחתה שמטרתה היא הבאת שלום, "ששכר הטלת שלום מרובה מהשחתה".

בכך מבואר גם מדוע אסרו לקרוע על המת יותר מדי, ואילו לצורך הטלת אימה בתוך ביתו לא הזהירו על כך. **4** לדברינו ניחא, שכן רק קריעה שבאה להטיל שלום הותרה, ולא קריעה על המת.

מכל מקום הטלת אימה על שומרי המקדש אינה מדרכי שלום, ולצורכה איפוא לא התירו השחתה אלא אם כן מדובר בחפצי הפקר, ובגדיהם הופקרו מכח הפקר ב"ד. ואם כך, שוב אפשר שהרא"ש סובר בכל כסמ"ג וכיראים, ואפשר שגם לדעתו התירו לשבור לצורך הטלת אימה אף כלים שלמים.

ראיה לכך שאיסור השחתה חל גם על חפצי הפקר, הביא בעל התניא בשו"ע הרב (הל' שמירת גוף ונפש) מזה שהתורה הזהירה לא להשחית רכושם של גויים שנלחמים בהם, וקל וחומר שאסור יהיה להשחית הפקר. יש שחילקו בין הפקר לבין הפקר בית דין (עי' במצויינים באנציקלופדיה תלמודית בערך בל-תשחית ציון 33). לפי הסברנו, אפשר שהשחתת חפצי הפקר אסורה רק לשיטת הרמב"ם, שעצם ההשחתה נאסרה; אבל לפי הסמ"ג והיראים, שהשחתת השווי היא שנאסרה, אפשר שאין כלל איסור בכך. ומה שנאסר להשחית רכוש של גויים, הרי לרכוש זה יש שווי לבעליו.

נראה שיסוד זה, שחפצי הפקר הותרו בהשחתה, משמש כבסיס להיתר שנהגו בשריפת הבגדים במדורת ל"ג בעומר לכבוד ההילולא דר' שמעון בר יוחאי. משאם ומתנם של הפוסקים בענין זה סוכם ע"י ה"ר ש"י זוין זצ"ל בספרו המועדים-בהלכה (עמ' ש-שג), וכל הטעמים להיתר שנאמרו עד כה אינם שלמים. בעל שו"ת שואל-ומשיב (מהדורא חמישאה, סי' לט) ביאר שיסוד ההיתר הוא ההלכה ששורפים על המלכים ואין במנהג זה מדרכי האמורי (רמ"א י"ד קעה, א) - אולם שוב דחה יישום דין זה בנידוננו, שהרי הבהירו הפוסקים שם שמדובר דוקא בכלי תשמישו, ושהדבר הותר משום כבוד המלך, ושני מרכיבים אלו חסרים בשריפת בגדים לכבוד רשב"י.

ה"ר שמואל העליר זצ"ל, רבה של צפת, ביאר בקונטרס כבוד-מלכים, ששריפת הבגדים הותרה משום, ש"לא אסרה תורה אלא בעושה דרך השחתה ואין לו שום טעם והנאה אלא גוף ההשחתה". אולם על הסבר זה קשה מהאיסור לקרוע על מתו להרגיע את רוחו, הרי גם שם אין הקורע נהנה מגוף ההשחתה, אלא מביטוי רגשות אבילותו. מה עוד, שגם בהילולא דרשב"י הביא הרב העליר שהשריפה נעשית כביטוי של עגמת נפש על הסתלקותו של רשב"י, ומאי שנא מקורע על מתו, שנאסר?

אין להביא יסוד להיתר ממה שהותר לשבור כלים כדי להטיל אימה באנשי ביתו – ראשית, משום שכדברי היראים הנ"ל לא הותר הדבר אלא משום גדול השלום; שנית, כבר הבאנו שיתכן שההיתר הוא רק בכלים שכבר נשחתו ונמאסו בין כה וכה. בדוחק נראה לומר שמנהג שריפת הבגדים, שהיה מקובל מדורי דורות מרבני צפת

-300-

וטבריה, מבוסס על כך שברבות הימים היה ב"ד בעל סמכות מספקת להפקיר את הבגדים המושלכים אל תוך המדורה, והשחתתם הותרה משום שמעתה ואילך הם בגדי הפקר.

ד. רק השחתה לחלוטין נאסרה

האם השחתה חלקית, המאפשרת עדיין שימוש בחפץ, גם היא נאסרה מחמת בל-תשחית? כבר התקשינו לעיל, מדוע השמיט הרמב"ם את העולה מסוגיית הגמ' בשבת קמ"ב, שאיסור בל תשחית חל גם על השחתת הגוף במאכלים שהם פחות מבריאיים. קושיה זו מתורצת ע"פ מה שהעלה הר"י פערלא זצ"ל בביאורו לספר המצוות לר' סעדיה גאון ל"ת רמט, שעצם איסור בל תשחית לא שייך אלא א"כ נשחת החפץ הנידון לגמרי. הוא הביא שם, שכן כתב בעל שלטי-הגבורים פ"ק דמס' ע"ז ע"פ דברי רש"י בחולין ז,ב. אולם על כך הקשה הר"י פערלא מסוגיית הגמ' בשבת, המסיקה שבהשחתת הגוף במאכלים שהם פחות בריאים יש משום בל תשחית, והרי אין הגוף נשחת לגמרי? מכח קושייתו זאת פירש הר"י פערלא, שמסקנת הסוגיא בשבת איננה לייחס איסור בל-תשחית לאכילת מאכלים שהם פחות מבריאיים. במהלך הסוגיא שם דוחה הגמ' את דברי רב פפא "האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא, עובר משום בל תשחית", באומרה: ולא מילתא היא, בל תשחית דגופא עדיף. בל תשחית דגופא אינו הטעם לכך שקבעו "לאו מילתא היא". לאו מילתא היא, משום שאין בכך השחתה גמורה מכל וכל, "ומאי דמסיק בל תשחית דגופא עדיף, לדבריהם הוא דקאמר." יסוד זה, שהשחתה נאסרה רק בהשחתה גמורה, רמוז בלשון הרמב"ם, שכתב "ומאבד מאכלות דרך השחתה".

ה. איסור השחתה הוא רק בחפץ במצבו הנוכחי

לעתים ההשחתה אינה השחתתו של החפץ העומד בפנינו, אלא השחתת האפשרות לנצל אותו חפץ לצרכים אחרים, שההשחתה מונעת את עשיית אותם צרכים. נראה שבכך אין עוברים על בל-תשחית. דבר זה יש ללמודו מתוך ההלכה המתירה קציצת אילנות סרק, וכמוש"כ הרמב"ם (הל' מלכים ו,ט): "וכל אילן סרק מותר לקוץ אותו, ואפילו אינו צריך לו." אבל קשה, מאי שנא משבירת כלים שלמים שנאסרה, גם אם נעשה הדבר כדי להשיג שלום בית? במה שונה אילן סרק מכלים שלמים? נראה בהכרח, שאיסור בל תשחית שייך רק בחפצים המשמשים או יכולים לשמש באשר המה לתועלת מעשית לבני אדם. עץ פרי משמש כמות שהוא לתועלת האדם, ולכן אסור לקצצו. אבל אילן סרק – רק לאחר שיטרחו ויציאיו הוצאות לקצצו ולעבדו ניתן יהיה להנות ממנו. הנאה זו לא תבא מהאילן ממילא, ולכן שלילת הנאה כזו אינה מהווה השחתה במובן של בל-תשחית.

אלא שהיה מקום להקשות, מדוע אין השחתת נוי של אילן הסרק נחשבת להשחתת החפץ כמות שהוא לפנינו. נראה שיופי ונוי אינם להיחשב כחפץ העומד להנאת בני אדם, ושהשחתתו אסורה משום בל-תשחית. ראייה לדבר, שעל אילנות סרק אין מברכים את הנוסח "וברא בו... ואילנות טובים להנות בהם בני אדם", גם אם מדובר באילן נאה (משנה-ברורה רכ"ב), אלא מברכים עליו "שככה לו בעולמו" (ברכות נה,ב). הנאה אינה אלא הנאה הבאה מתוך שימוש, ולא מתוך הסתכלות וראייה בלבד. כעין זה

-301-

כתב ה"ר שמעון שקאפ זצ"ל בשערי-יושר ג,כה (עמ' רסה-ו): "ענין זה קבלו חז"ל, דכל הנאות אינן אסורות אלא דוקא ע"י השתמשות... ושימוש חשיב אם עושה איזה פעולה לקבל תועלת מאיסורי הנאה."

5

ו. בל-תשחית בשב ואל תעשה

האם הימנעות מהצלת חפץ יש בה משום בל-תשחית, או שמא רק השחתתו בידיים נאסרה? על כך יש ללמוד מתוך ההלכה שכתב הרמב"ם (הל' מלכים ו,ח), שאסור למנוע מאילני מאכל את אמת המים כדי שייבשו. לכאורה, מניעה איננה דוקא ע"י מעשה (הריסת האמה), אלא גם בהעדר מעשה (אי פתיחתה של אמת המים). אבל לא כך הבין בעל חזון-איש (בחיודושו על הרמב"ם שם) את הדבר, שהרי אם כן

איסור ההשחחה לא יחול רק על הבעלים הנמנעים מההשקאה, אלא על כל אדם, וזה "ודאי אי אפשר לומר שכל ישראל חייבין להשקותו." על כן הוא מסיק ש"אין לא תשחית אלא במעשה, ולא בשב ואל תעשה."

ז. המיחזור

1. מעשה מצוה

אין ספק שאגב פעולת מיחזור מקיים אדם מצוות כגון, ואהבת לרעך כמוך, גמילות חסדים וכדו', אולם דיונו כאן הוא במצוות שעשוי אדם לקיים במעשה המיחזור מיניה וביה. כבר הבאנו לעיל מדברי הרמב"ן בהוספתו ל"מ"ע (מ"ע ו) שלמד מדברי הספרי שיש בהשחחה לא רק לאו, אלא גם אי קיומה של מצוות עשה "כי ממנו תאכל". לכאורה איפוא, הממחזר פסולת מקיים בכך מצוות עשה זו.

אולם הר"י פערלא בביאורו ל"מ"ע של הרס"ג ביאר שבכך לא הוסיף הרמב"ן מצוה לרמ"ח מצוות העשה, אלא השיג על הרמב"ם, שלשיתו במנין המצוות – שלא הבא מכלל עשה נמנה כמצוות עשה – היה לו למנות מצוה זאת. ברם לשיטת הרמב"ן עצמו – שלא הבא מכלל עשה אינו נמנה כמצוות עשה – אין מצוה נוספת זו עולה למנין. אולם בתוך דבריו ציין הר"י פערלא שהרשב"ץ בס' זהר-הרקיע והרס"ג במ"ע צה אכן מנו מצוה זאת. לשיטתם איפוא כל המפיק אפשרות שימוש נוספת או חוזרת מחפץ, שאילולא מעשהו היה נשחת, מקיים מצוות עשה זו.

מסתבר, שאף לשיטה זו, אין מצוות עשה זו בגדר מצוה חיובית, שמוטל על האדם לחזר אחרי הזדמנות לקיימה, כי אם מצוה קיומית, שאם מקיימה מקבל על כך שכר.

2. עבירת לא תעשה

ברור שדיונו הוא כאשר הוצאות לצורך המיחזור אינן עולות על ערך החפצים לאחר שימוחזרו. גם אם שיטת הרמב"ם היא שבעצם השחתת החפץ יש עבירה, ולא בהפחתת שוויו, מכל מקום כשהוצאות להצלת החפץ עולות על שוויו לא מצינו שקיים איסור בהשחתתו של החפץ. אמנם אין כל כך ראייה מההיתר לכרות עץ פרי, ששוויו לעצים עולה על שוויו הפרי (כדברי הרמב"ם בהל' מלכים ו, ח-ט), כיון ששם ההיתר מבוסס – לדברי הנצי"ב זצ"ל בשו"ת משיב-דבר ח"ב סי' נו – על כך "שאם העץ יקר

-302-

מן הפירות, הרי העץ הן המה הפירות ותכלית האילן." סברה זו קיימת רק כאשר נותר באילן שוויו כלשהו (למשל, עציו), אבל בנידון דידן בשל הוצאות הכרוכות במיחזור, לא תופק מהחפץ כל תועלת. אם כן, אולי לדעת הסוברים שעצם השחתת החפץ היא האסורה, שמא יהיה צורך להציל חפץ כזה מהשחתה מוחלטת, ויהיה צורך למחזרו?

אלא שכבר הבאנו לעיל (פרק ו) שאיסור בל תשחית עובר האדם רק בקום ועשה, ולא בשב ואל תעשה, והרי אנו עוסקים בהימנעות ממיחזור, ולא בהשחתה בידיים. אלא שעדיין צריך עיון, האם מותר יהיה לאדם להשליך חפץ כזה לאשפה או לשריפה – שאלו הם, לכאורה, מעשי השחתה בידיים.

אמנם נראה היה לומר שאין בהימנעות ממיחזור משום השחתה, כיון שאין בכך הפסד, שהרי בין כה וכה היו חפצים אלו, המועמדים למיחזור, מיועדים להשלכה לאשפה. יש בהימנעות כזו לכל היותר משום מניעת רווח, ולכאורה מניעת רווח אינה בגדר הפסד. אלא שבכמה ענינים בהלכה נמצא שמניעת רווח דינה כהפסד. כך לגבי דבר האבד בחול-המועד, שלדעת בעל תפארת-ישראל (כללי שמחות בפתיחה לסדר מועד, אות א), דינו כהפסד, אשר לצורכו מותרת עבודה בחוה"מ. **6** גם מבטל כיסו של חברו נחשב למניעת רווח, ואעפ"כ בנסיבות מסוימות חייב המזיק בתשלומין, כמוש"כ בערוך-השלחן חו"מ רצב, כ:

אמרינן בירושלמי דב"מ דהמבטל כיסו של חברו, כגון שנתן לו מעות לקנות חטים וישב ולא לקח, אף שהמשלח הפסיד עי"ז את הרווח, פטור מלשלם, ואין זה רק כגרמא... ועוד איתא שם דהמבטל קרקע של חברו חייב. ופירשו הטעם, מפני שההפסד ברור והוי כגרמי... ולפי"ז, גם במעות כשההפסד ברור חייב ג"כ לשלם, דהוי כגרמי.

לכאורה גם בנידון דידן קיימת אפשרות להפיק רווחים נאים ממיחזור, ופרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול, וא"כ בנידון דידן גם מניעת רווח עשויה להיחשב כהפסד ממון, ובתור שכזה יתכן שלולא ההיתרים האחרים שאפשר להביאם בחשבון, הנמנע ממיחזור חפציו עובר בבל-תשחית.

בוודאי שנכון הדבר למחזר במקום שמהאזרח לא נדרשות טירחה רבה והוצאות כספיות גדולות כדי להביא את חפציו למיכל שהוצב עבורו לא הרחק מביתו, וכל שעליו לעשות הוא למיין את אשפתו, ולהניחה בתאים כנדרש. השלכת האשפה אל מקום אחר, לכאורה הרי היא כהשחתה בידיים, ואינה ענין להשחתה בשב ואל תעשה, שבה דנו לעיל (מלבד מה שיש לדון בגדרי דינא דמלכותא בזה).

נוסיף עוד, שלפי מה שהתבאר לעיל, שבשאר חפצים, להוציא עצי פרי, איסור בל תשחית הוא מדרבנן, א"כ הרי כל ספק בענין מיחזור יהיה דינו כספק דרבנן, שאפשר להקל בו ולהימנע ממיחזור כשהדבר מביא לידי טירחה גדולה.

- 1 ע"י באנציקלופדיה-תלמודית בערך זה, ובתחומין א (מאמרו של פרופ' יעקב בזק, עמ' 329), ד (הרב שאר-ישוב כהן - 44), ט (הרב אברהם שרמן - 232), י (הרב שלמה רוזנפלד - 258).
- 2 [הדברים מובאים בפירושו הרמב"ן עה"ת שם. הרמב"ם בהקדמתו לפירושו המשנה הביא שהיתה זו הוראת שעה של הנביא אלישע. - הערת עורך (א.ו.)]
- 3 לכך העירני הרב בנימין אילשטיין שליט"א.
- 4 אמנם לדברי הרמב"ם כן הזהירו על כך, שכן לדבריו הותר אף לצורך זה להשחית רק כלים שהם כבר נשחתיים ונמאסים. אבל קושייתנו היא לשיטת הסמ"ג והיראים דווקא.
- 5 ומכאן עובר לדון בסוגיות ריחא מילתא או לאו, ואם יש מעילה בקול, מראה וריח. כמו"כ יש לדון בהנאה אסורה, כגון של עבודה זרה, מאותם דברים, ואין כאן מקומו.
- 6 אמנם ע"י שו"ת מנחת-יצחק ח"ו סי' נב, שלחומרא סובר שהמלאכה אסורה, אולם בנידון דידן, אדרבה, החומרא היא להחשיב מניעת רווח כהפסד, ומשום כך יהי דבר זה אסור משום בל-תשחית.